

דבר העורכת

האם התאמת ההוראה לסטודנטים מסמעה כניעה לפופוליזם ול"תרבות הרייטינג"?

אחת הטענות הקשות נגד סקר הסטודנטים גורסת שקיום הסקר מוביל להורדת הרמה של ההוראה במוסד האקדמי. מיום שנעשיתי מעורבת בנושא סקר הסטודנטים במוסד האקדמי שלי, אנשי סגל אומרים לי מדי פעם, בהזדמנויות שונות, דברים כגון אלה:

אני שומר על האינטגריטי שלי, אבל כשאני מסתכל ימינה ושמאלה על אנשי סגל במחלקה שלי, אני לא מאמין עד כמה נמוך הם מסוגלים לרדת כדי לרצות את הסטודנטים ולהעלות את הרייטינג שלהם – הם נכנעים לדרישות הסטודנטים כדי להיות פופולריים: הם מורידים את רמת הקורס, נותנים שיעורי בית קלים יותר, מבחנים קלים יותר, ציונים גבוהים יותר, והם מבדרים את הסטודנטים בשיעור.

אכן, ייתכן שיש אנשי סגל שאינם יודעים איך להתמודד עם הערכות נמוכות של סטודנטים או עם הערכות הנמוכות מהציפיות שלהם, והם סבורים שהקלה בדרישות הקורס תעלה את ה"רייטינג" שלהם. ואולם אין-ספור של עדויות מחקריות מראות, למרבה האירוניה, שהנמכת הדרישות מהסטודנטים, או מתן ציונים טובים יותר, אינם מביאים בהכרח להעלאת הדירוג של המרצה. מה, אם כך, מועיל להעלאת הדירוג? מתברר, שוב על בסיס מחקר מקיף, שדווקא התנהגויות המרצה הקשורות באיכות ההוראה, כמו בהירות, ארגון, יצירת עניין ויחס חיובי לתלמידים, הן שנמצאות בקורלציה גבוהה מאוד עם דירוג המרצה, משום שהן עוזרות לסטודנטים ללמוד את חומר הקורס בצורה מיטבית ולהתפתח בתחום. ללא ספק יש תלמידים שרוצים ש"יאכילו אותם בכפית" ויתנו להם את התעודה מבלי שיצטרכו ללמוד. עם זאת, על-פי ניתוחי הסקרים, רוב הסטודנטים רוצים ללמוד ולהתפתח בתחום שהם לומדים, והם רוצים שהמרצים יעזרו להם לעשות זאת בצורה המיטבית. לכן חשוב ביותר להשכיל את אנשי הסגל האקדמי בנושא המשמעות של סקרי ההוראה. עליהם לדעת שאם הם רוצים להעלות את ה"רייטינג" שלהם על-ידי הסטודנטים, אין כל תועלת בהקלת הדרישות מהסטודנטים או במתן ציונים גבוהים. במקום זאת עליהם לשפר את הבהירות בהוראתם, להגביר את העניין בשיעוריהם ולשפר את ארגון הקורס והשיעורים ואת היחס לתלמידים.

ועתה לטענה ש"בידור" הסטודנטים בשיעור נחשב בעיני מרצים מסוימים דרך להעלאת הרייטינג. מובן מאליו שאם מרצה מנסה לשעשע ולבדר את התלמידים באופן שאינו קשור לקידום הבנת החומר הלימודי, יש בכך פסול, ולפי עדויות מחקריות אין בזאת כדי להעלות את הרייטינג שלו. עם זאת, אין לשלול כבידור אמצעים לגיטימיים וחיוביים שמרצה נוקט כדי לקדם את העניין, את הריכוז ואת הקשב בשיעור. להלן הצעות מבוססות מחקר ופרקטיקה שאני מציגה בפני מרצים בשאלה, איך להגביר את העניין בשיעור דרך התוכן המוצג. מובן שבכל הצעות הכוונה

היא לכל מה שרלוונטי לנושאי השיעור ולתוכן הקורס: **הציגו אנלוגיות, דוגמאות והדגמות דרמטיות, תוצאות בלתי צפויות או מדהימות; ספרו אנקדוטות או סיפורי מקרה; ספרו על עצמכם – על דברים הלקוחים מניסיונכם האישי כמדענים וכחוקרים בתחום, או מניסיונכם המקצועי בנושאי הקורס; תארו מקרים שקרו לכם במהלך מחקרים שעשיתם או שהייתם מעורבים בהם; הציגו את נקודת המבט האישית ואת הידע האישי שלכם; הציגו היבטים פילוסופיים, היסטוריים ותרבותיים הקשורים לנושאים שאתם מלמדים; השתמשו בהומור.**

אני מכנה את צורות ההוראה הללו במינוח הקולינרי "מתאבנים" – מעוררי תיאבון. צורות ההוראה הללו אמורות לא רק לעורר את התיאבון ללמוד, אלא גם לעזור בתהליך האכילה/הלמידה וגם בתהליך של עיכול האוכל – של התפתחות ההבנה של החומר...

מניסיוני, יש אנשי סגל הסבורים ששימוש בכל סוגי המתאבנים מוריד את רמת ההוראה ואינו ראוי. לדעתי גם זו תפיסה שגויה, שמזיקה להוראה טובה, ואדגים זאת בתיאור הבא.

לפני חודשים אחדים הפקנו ממאגר הנתונים של סקר ההוראה באוניברסיטת תל-אביב רשימה של מרצים, שכל אחד מהם מקיים שלושה תנאים: הקורס שעליו קיבל הערכה הוא קורס גדול לתואר ראשון (מעל 80 תלמידים), הקורס דורג כקשה (על הפריט "דרג את רמת הקושי של הקורס"), והמרצה דורג במקום גבוה מאוד (מעל 6.4 בסולם 1..7, כאשר 7 היה הערך הגבוה ביותר) על הפריט "הערכה כוללת של המרצה". צוות המרכז לקידום ההוראה שלנו בחר מרצים אחדים מהרשימה וביקר בשיעוריהם, ריאיין אותם וניתח את הערות הסטודנטים בשאלוני המשוב, וכל זאת כדי ללמוד "איך הם עושים זאת". להלן תיאור של מה שעושים שלושה מרצים נבחרים בשיעוריהם.

המרצה הראשון – ממדעי המחשב – מלמד קורס מבוא למתמטיקה, שנחשב קורס קשה מאוד לסטודנטים. מרצה זה מביא לכל שיעור שקיט עם אביזרים להדגמה, והוא משתמש בהם כדי להסביר את המושגים הקשים שהוא מלמד. הוא עושה להטוטים ומעשי קסם בקלפים, מעביר מפתחות מקופסה לקופסה, מקריא שיר של ביאליק, משחק נגד הכיתה משחקים (כמו איקס-מיקס-דריקס), מרבה להשתמש באנלוגיות (למשל, הוא משתמש באנלוגיה של משפט בבית דין להבהרת מבנה המשפט המתמטי) ועוד ועוד; כלומר, שיעוריו מלאים מתאבנים, כולם רלוונטיים לתוכן, ובקורס שלו הם תורמים רבות לקידום הבהירות של המושגים החדשים.

המרצה השני מלמד פיזיקה בקורס חובה לשנה א בפקולטה להנדסה, שבו משתתפים כמעט 200 תלמידים. בריאיון עימו הוא אומר: "השיעורים שלי הם פסטיבל מספרי סיפורים: ההוראה היא סיפור. זה הכול הצגה. חשוב לי להפתיע את הסטודנטים, להיות מרתק!"

האם מרצה זה מוריד בזאת את רמת הקורס? להלן דברים שכתבו הסטודנטים על שיעוריו ועל הסיפורים הכלולים בהם בהערות הפתוחות בשאלוני הסקר:

– מעורר בנו מחשבות ופרדוקסים, שמטרידים אותנו גם לאחר צאתנו מהאולם.

– זה הקורס היחיד בשנה א שגרם לי להתעניין מעבר לחומר הקורס הרגיל וניסה לגרום לנו לראות דברים בצורה שונה.

– המרצה גרם לכך שיופיעו אצלי (ואני בטוח שגם אצל אנשים אחרים) ניצוצות בעיניים של רצון ללמוד את החומר, להתעניין ולהימשך למדע.

מרצה שלישי, ממדעי החיים, שקיבל פרס מצטיין רקטור על הוראה, עושה אף הוא מעשי קסמים כדי להסביר נקודות שהוא רוצה להבהיר: הוא שולף מטפחת כקוסם ממקום בלתי צפוי, מנפח באמצע השיעור כפפת מעבדה מוויניל ומפוצץ אותה בקול רעש גדול לקול צחוקם של התלמידים, מרבה להשתמש בהומור ומקדיש שיעור שלם כדי לספר על ההיסטוריה של התפתחות המחקר על ה-DNA (נושא השיעורים הבאים), לרבות תיאור חי של דמויות המפתח המעורבות. הוא גם מציג שקפים של תמונות המעבדות של שדות ההתרחשות של התגליות, תמונות של החוקרים שהיו מעורבים בתגליות ושל הזוכים בפרסי נובל.

לסיכום, שלושת המרצים הללו מלמדים קורסים גדולים רבי-משתתפים הנתפסים בקרב תלמידיהם כקשים, והם אינם מורידים את הדרישות כדי להעלות את הרייטינג שלהם ולא נכנעים לפופוליזם. הם "מבדרים" בכך שהם עושים שימוש במתאבנים, כחלק מדרכם ללמד בצורה שתגרום לסטודנטים להתעניין בחומר, להבין ולזכור אותו ואולי גם לאהוב את הנושאים המוצגים.

חשוב לי לציין שהשימוש במתאבנים אינו מתאים לכל המורים וגם לא לכל הסטודנטים. ישנם הסטודנטים ה"יעילים" שרוצים ללמוד בדיוק את החומר, שעליו הם ייבחנו, ואינם רוצים לשמוע שום סיפורים מסביב. ישנם גם הסטודנטים מה"עשירון העליון", שהם מצטיינים באופן יוצא דופן; די להם לשמוע את החומר בצורתו הפורמלית והמתומצת ביותר, והם אינם זקוקים לשום תוספות כדי להתרכז ולהבין. אולם נראה שהרוב הגדול של הסטודנטים אכן זקוקים למתאבנים כדי להתרכז ולהבין.

כמו כן, יש מורים מצוינים הזוכים לרייטינג גבוה, שכמעט שאינם משתמשים במתאבנים ומשיגים את המצוינות שלהם בהוראה בדרכים אחרות. למשל, ברשימת המרצים המצטיינים שערכנו, כפי שהוזכר לעיל, היו אחדים שלא השתמשו בכלל או השתמשו מעט מאוד במתאבנים, אך עם זאת הם היו מאורגנים ובהירים מאוד והשיבו ברצון ובבהירות לשאלות הסטודנטים.

קרוב לוודאי שגם שלושת המרצים שהזכרתי לעיל, משתמשים במתאבנים בצורה מרוכזת רק בקורסים מסוימים ביותר – קורסי מבוא גדולים עם אוכלוסייה הטרוגנית מאוד. יש לשער שכאשר הם מלמדים קורסים

עם אוכלוסייה שונה או מטיפוס שונה, כמו קורסים מתקדמים יותר עם מספר מועט יותר של סטודנטים, הם משתמשים במתאבנים במינון נמוך הרבה יותר, ואולי בכלל לא, וזוהי בעצם המחשה של משמעות המושג "התאמת ההוראה לסטודנטים".

לסיום, חשוב להתאים את ההוראה לאחוז גבוה של הסטודנטים בקורס ולצרכים שלהם כדי לעזור להם ללמוד ולהתפתח, אבל אין צורך להיכנע לשם כך לפופוליזם ולתרבות הרייטינג – אין צורך להוריד את רמת ההוראה ולצמצם את הדרישות מהסטודנטים, ואין בכך כל תועלת. כל מה שנדרש הוא ללמד בצורה טובה המתאימה לרוב הסטודנטים בקורס ●

נירה חטיבה